

BİRGİVÎ'NİN GELECEK NESİLLERE VASIYETİ*

Muhsin AKBAŞ**

İmam Birgivî'nin künyesi Zeynüddin Muhammed b. Pîr Ali b. İskender Muhyiddin (1523-1573) olup asıl adı Mehmed'dir. İmam Birgivî ömrünün sonuna kadar Birgi'deki medresesinde ders okuttuğu için "Birgivî" yani "Birgili" nisbesiyle meşhur olmuştur.¹ Kendisi de Birgili olan Şerafettin Gölcük, Birgivî'nin "İmam nisbesini Osmanlı coğrafyasında alan tek kişi" olduğunu kaydeder.² Saygı ifadesi olan "Efendi" lakabıyla Mehmet Efendi olarak da anılan İmam Birgivî, Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) ile II. Selim (1566-1574) dönemlerinde yaşamış önemli âlimlerimizdendir. Bu zaman dilimi, birçok tarihçi tarafından Osmanlı Devleti'nin yükseliş devri olarak kabul edilmekle birlikte birtakım sosyal, siyasal, iktisadi, dini ve ahlâki sorunların da baş gösterdiği bir dönemdir. Mehmet Efendi, aldığı iyi eğitimin ve sorumluluk bilincinin gereği olarak aydın hüviyeti ile bu olumsuzluklardan şahit olduklarına karşı ilgilileri uyarmayı ve kendi çözüm önerilerini sunmayı bir görev bilmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Mehmet Efendi'nin İslami ilimlerde derin anlayış ve bilgiye sahip olması, bu bilgiyi özel ve toplum hayatında uygulama iradesi ve ısrarı göstermesi

* Bu konu özet olarak, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı tarafından düzenlenen 19 Eylül 2023 İzmir/Tire Belediye Konferans Salonunda gerçekleşen "Yedi Bilge Yedi Bölge Birgivî - Bilim ve Düşünce Dili Olarak Türkçe," Panelinde tarafımdan sunulmuştur.

** Prof. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Felsefesi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. muhsin.akbas@ikcu.edu.tr

DOI: 10.32704/9789751751683.2024.0317

¹ Yaşar Düzenli, "Balıkesir'li Bir Osmanlı Aydını: İmam Birgivî," *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/4 (2000), s. 228.

² Şerafettin Gölcük, "Açılış," *Balıkesirli Bir İslâm Âlimi İmam Birgivî*, ed. Mehmet Bayyığıt vd., 3 Cilt, (Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2021), c. 1, s. 20.

ile ortaya çıkan örnek kişiliği, onun “Geniş ve derin bilgi sahibi olan, bunu en doğru ve yararlı biçimde kullanan, iyi ahlâklı, olgun ve örnek (kimse); hakim”³ tanımına karşılık gelen “bilge” sıfatına layık bir Müslüman Türk aydını olduğunu ortaya koymaktadır.

Vasiyetnâmesinin iskât-ı salât bölümünde kendisinin kaydından Mehmet Efendi’nin 10 Cemâziyelevvel 929/27 Mart 1523 tarihinde dünyaya geldiğini öğreniyoruz. Burada ifade edilmemekle birlikte genellikle onun babasının müderrislik yaptığı Balıkesir’de gözlerini dünyaya açtığı belirtilir.⁴ Mehmet Efendi İslam ilimlerine dair ilk eğitimini müderris babası Mehmed b. Pîr Ali el-Bâlîkesrî’den alır; Kur’ân-ı Kerim’i de hıfzeder. Babası oğlunun ilme ve öğrenmeye olan azmini görür ve onu İstanbul’a dönemin önemli müderrislerinin yanına eğitim için gönderir. Mehmet Efendi, son olarak Rumeli Kazaskeri olan Abdurrahman Efendi (ö. 1575)’nin yanında eğitimini tamamlar. Bundan sonra o hocasının mülazımı (asistanı) olarak bir süre çalıştıktan sonra bazı İstanbul medreselerinde müderrislik yapar. Daha sonra Mehmet Efendi, hocası Abdurrahman Efendi Rumeli Kazaskeri iken Edirne “kassâm-ı askerîsi”⁵ olarak görev yapar. Bu görevi boyunca da o öğrencilere ders vermeye, halkı irşad etmeye, gördüğü yanlışlıklara karşı ilgilileri uyarmaya devam eder. Ancak Mehmet Efendi, özellikle Edirne’de görev yaptığı süreçte karşılaştığı birtakım usulsüzlükler sebebiyle bu görevinden ayrılır ve İstanbul’a dönerek müderrislik, vaaz ve irşad ile meşgul olur. Karşılaştığı olumsuzluklar onu çok huzursuz etmiş olmalıdır ki Mehmet Efendi bu süre zarfında bir tasavvuf yoluna intisab ederek zühd ve takvada derinleşmeyi seçer. Bu esnada o Edirne’ye giderek kassâmlıktan aldığı resmi ücretleri kassâm defterindeki kayıtlara göre ilgili kişilere geri verir ve onlarla helalleşir; bulamadığı kişilere verilecek miktarları da ihtiyaç sahiplerine dağıtır.

Ancak şeyhi Abdullah Karamanî (ö. 1564/5), Mehmet Efendi’nin tasavvufi hayattan ziyade ilim ile meşgul olmaya ve halkı irşada daha yatkın

³ *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/>

⁴ Emrullah Yüksel, “Birgivi,” *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1992), c. 6, s. 192; Halis Demir, “Birgivi’nin ‘Risale-i Birgivi’ Adlı Eseri Üzerine İncelemeler,” *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/2 (Aralık 2017), s. 197.

⁵ Kassâm-ı askerî, vefat eden askerlerin terekelerini taksim eden ve bununla ilgili davalara bakan memur. Daha geniş malumat için bkz. Said Öztürk, *Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1995).

olduğunu gözlemlemiş olmalı ki ona müderrisliğe dönerek ilim ve irşad ile meşgul olması tavsiyesinde bulunur.⁶ Bu tavsiye doğrultusunda o, şeyhinin de dostu, II. Selim'in hocası Birgili Ataullah Ahmed Efendi (ö. 1571)'nin Birgi'de yaptırdığı medresesine müderris olması teklifini kabul eder ve böylece 1563 yılında 41 yaşındayken Birgi'ye gelir. O güne kadar Mehmet Efendi, Mehmet Çelebi el-Balikesirî⁷ olarak bilinirken ömrünün son on yılını Birgi'de eğitim, araştırma, yazarlık, vaaz ve irşad ile geçirmesiyle birlikte o, Birgivi Mehmet Efendi, İmam Birgivi olarak meşhur olacaktır. Ömrünün son on yılını Birgi'de geçiren Mehmet Efendi, İstanbul'a yolculuğu esnasında hastalanarak vefat etmiş (24 Cemaziyelevvel 981 Pazartesi/21 Eylül 1573),⁸ cenazesi Birgi'ye getirilerek orada defnedilmiştir.⁹ O, karşılaştığı yanlışlıklar, ahlâki yozlaşma ve bidatlerle mücadele etmeye hayatının son yıllarında Birgi'den devam eder. Bu da onun dini ilimlerin pek çok alanında önemli bir âlim olması yanında kâmil bir şahsiyete sahip olduğunun göstergesi kabul edilir. Son devir aydınlarımızdan Mehmet Ali Ayni (1869-1945), onun bu yönünden şöyle söz eder: “Ahlâkçılarımız içinde Birgivi derecesinde mümtaz bir simaya nâdir tesadüf olunur. Çünkü onun dinî bilgisi ve bıraktığı eserleri ne kadar yüksek ise meslek ve meşrebi de o nisbette pâk, nezih ve metîn idi.”¹⁰ İmam Birgivi'nin haksızlıklara ve usulsüzlüklere karşı mücadele ile geçen hayatı ve yazdığı eserler bunun şahitleridir. Ayrıca İmam Birgivi'nin yirmi dört saatlik ilmi ve ibadet hayatını tespit eden öğrencilerinden Akşehirli Hocaşâde Abdünnasr (ö. 1582)'ın kayıtlarına bakıldığında, onun yazıp söyledikleri ile ne derece tutarlı bir hayat yaşadığını daha yakından görmek mümkün olmaktadır. İmam Birgivi'nin bir gününe ilişkin öğrencisinin bu naklini sadeleştirerek şöyle aktarabiliriz:

“Daha sonra Yasin-i Şerif ve iki hizb (5+5=10 sayfa) Kur'ân okuduktan sonra iki rekât kuşluk namazı kılar ve ders günü ise altı

⁶ Yüksel, “Birgivi,” c. 6, s. 192.

⁷ Mehmet Bayyigit, “Balıkesirli Bir İslâm Âlimi İmam Birgivi Hayatı ve Eserleri,” *Balıkesirli Bir İslâm Âlimi İmam Birgivi*, ed. Mehmet Bayyigit vd., 3 Cilt, (Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2021), c. 1, s. 30.

⁸ Halis Demir, “Birgivi'nin ‘Risale-i Birgivi’ Adlı Eseri Üzerine İncelemeler,” *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/2 (Aralık 2017), s. 200.

⁹ Yüksel, “Birgivi,” c. 6, s. 192.

¹⁰ Mehmet Ali Ayni, *Türk Ahlâkçıları*, (İstanbul: Marifet Basımevi, 1939), c. 1, s. 105.

kitaptan nakleder, ders verirdi. Ve ondan sonra dört rekât kılardı. Duhâ namazını tamamını altı rekât kılardı. Daha sonra sol ayağı ile mescidden çıkıp huzurlu ve vakur bir şekilde evine giderdi. Ve yine merhum İmamın yüksek adetlerindendi ki Davud orucunu devamlı tutardı. Yani bir gün yer bir gün tutardı. En faziletli olan da budur. Evine varınca oruç günü değilse yemek yiyip daha sonra kaylule vakti ise kaylule ederdi. Bu ibadete, özellikle öğle namazına takva ve hazırlık için öğleden evvel bir miktar uyumaktır, müstehab olan şeylerdendir. Eğer ders günü değilse ders yerine altı kitabı mütalaa ederdi. Az gelirse İmam Gazali'nin *İhyâ-u Ulûm*'undan ve diğerlerinden her ders yerine birer sayfa mütalaa eder ya da önemli konulardan birçok şeyi bir araya getirir güzel eserlerle dini mübini canlandırır ve dini hükümleri güçlendirirdi. Daha sonra kaylule ederdi. Ve bu Nur-u Huda'nın devam ettiği ibadetlerden biri de her gün bir günlük namaz kaza ederdi. (...) Ve öğle namazından sonra ikindiye kadar kitaplarla ve risâlelerle meşgul olurdu. Ve oruçlu değilse ikindiden önce yemeğini yiyip ikindiden akşama kadar faydalı ilimlerden ders okurdu. Ve akşam namazından sonra üç selam ile altı rekât namaz kılardı.”¹¹

Şahsi hayatının bir günü böyle ibadet ve ilimle geçen, bunu aktaran talebesinin kendisini Huda'nın nuru olarak övdüğü bilge şahsiyet, hayatı boyunca İslam inancının doğru bir şekilde öğrenilmesi, anlatılması ve yaşanılması için var gücüyle çalışmış, öğrenciler ve eserler üretmiştir. Nihal Atsız (1905-1975)'ın yaptığı ilk tespit ve tasnif çalışmasına göre İmam Birgivi'nin 5'i Türkçe 48'i Arapça olmak üzere toplam 53 eseri bulunmaktadır.¹² Bunlardan *Vasiyetnâme, Fetvalar, Mektup, Şerhu Lugat-i Ferištehoğlu, İnkâzü'l Hâlikîn Tercümesi* Türkçe kaleme alınmıştır.¹³ Bu eserlerden belki de Türk İslam coğrafyasında en yaygını *Vasiyetnâme*'dir. Muhtemeldir ki eserin başlangıcında “vasiyet” kelimesi geçmesi¹⁴ ve

¹¹ Düzenli, “Balıkesir’li Bir Osmanlı Aydını: İmam Birgivi,” s. 234.

¹² Bkz. Nihal Atsız, *İstanbul Kütüphanelerine Göre Birgili Mehmet Efendi Bibliyografyası*, (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi Yayınları, 1966), s. 1-91.

¹³ Birgivi'nin Türkçe ve Arapça eserlerinin konularına tasnif edilmiş bir listesi için bkz. Bayyığıt, “Balıkesirli Bir İslâm Âlimi İmam Birgivi Hayatı ve Eserleri,” c. 1, s. 34-40; Ahmet Ali Çanakcı, “Birgivi Mehmed Efendi'nin Hayatı, İlmî Kişiliği ve Eğitim Anlayışı,” *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 8 (2019), s. 89-121.

¹⁴ Ahmet Turan Arslan, “Vasiyetnâme,” *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2012), c. 42, s. 556.

içerisindeki pek çok konuya “vasiyetimidir” diyerek başlaması nedeniyle bu çalışma *Vasiyetnâme* adını almıştır. İlmihal niteliğindeki bu Türkçe eser,¹⁵ bunun yanı sıra *Birgivi Risâlesi*, *Risâle-i Birgivi*, *Birgivi Vasiyetnâmesi* gibi adlarla da bilinir.

Birkaç kelimeyle de olsa “vasiyet” kavramı ve bir eser türü olarak “vasiyetnâme”den bahsetmek yararlı olacaktır. “Vasiyet” kelimesi sözlükte “Bir kimsenin ölümünden sonra yapılmasını istediği şey” olarak tanımlanmaktadır.¹⁶ Halk arasında da yaygın bir şekilde bu anlamı ile kullanılmaktadır. Bununla birlikte Arapça kökeni itibariyle vasiyet “tavsiye, emir, öğüt, bir şeyin yapılmasını isteme” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁷ İslam kültüründe daha çok bu anlamı ile vasiyetnâme başlığıyla yazılmış mensur ve manzum eserler bulunmaktadır. Abdülhalik Gücdüvânî (1179-1220), Şeyh Sâfi (1252-1334), Şeyh Edebâlî (1206-1326), Erzurumlu İbrahim Hakkı (1703-1780)'nin vasiyetnâmeleri bunlardan birkaçıdır.¹⁸ İmam Birgivi'nin *Vasiyetnâmesi* de bu kategoride yazılmış gelecek nesillerce okundukça okuyucularına dini bir emir, tebliğ ve öğüt mahiyetinde bir eserdir. Eserin Son Nefes ve Ölümüne Dair Vasiyetler başlığının sonunda “Bu kitâbın tasnifi takriben dokuz yüz yetmiş [hicri] yılında tamam oldu.” ifadesinden hareketle *Vasiyetnâme*'nin Miladi 1562-1563 yıllarında yazıldığı düşünülmektedir. Arslan, eserin müellif nüshasının henüz bulunamadığını belirtmekte birlikte birçok kütüphanede pek çok nüshasının bulunduğunu bildirmektedir.¹⁹ *Birgivi Vasiyetnâmesi* ilk kez 1802 yılında *Pirguli Kitabı* başlığıyla Kazan Üniversitesi Matbaası tarafından basılmıştır. İstanbul'daki ilk baskısı ise 1218/1803 yılında yapılmıştır. Bundan sonra *Vasiyetnâme*'nin ve şerhlerinin pek çok Türkçe baskısı, farklı dillere çevirisi yapılmıştır.²⁰

¹⁵ Demir, “Birgivi'nin ‘Risale-i Birgivi’ Adlı Eseri Üzerine İncelemeler,” s. 197; Arslan, “Vasiyetnâme,” c. 42, s. 556.

¹⁶ TDK Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>

¹⁷ Ömer Bozkurt, “İslam Felsefesinde Vasiyet Kültürü: İslam Filozoflarının Vasiyetleri,” *Toplum Bilimleri*, 8/15 (Ocak 2014), s. 59.

¹⁸ Bozkurt, “İslam Felsefesinde Vasiyet Kültürü: İslam Filozoflarının Vasiyetleri,” s. 60.

¹⁹ Arslan, “Vasiyetnâme,” c. 42, s. 556-557.

²⁰ *Vasiyetname*'nin şerhleri ve farklı dillere çevirileri için bkz. Arslan, “Vasiyetnâme,” c. 42, s. 556-558.

Birgivî bu Risâle'nin kendisinin “umuma faydalı olması amacıyla Türkçe” kaleme aldığı vasiyeti olduğunu belirtmektedir.²¹ Arap Dilinin daha iyi ve etkili öğretilmesi ve öğrenilmesine dair bugün dahi yaygın olarak kullanılan *el-Emsile*, *el-Avâmil*, *el-Izhâr* gibi önemli eserler yazmış olmasına, İslami ilimler ile ilgili *er-Risâletü'l-İtikadiyye*, *Ahsenu'l-Kasas*, *Risâle fi Usuli'l-Hadîs*, *es-Seyfu's-Sârim* gibi Arapça çeşitli ilmi eserler kaleme almış olmasına, bu konuda erbabınca tanınan üstün bir bilgisi ve tecrübesi olmakla birlikte onun *Vasiyetnâme*'yi Türkçe yazmış olmasının belli başlı sebeplerine ilişkin, kendisi açıkça yazmasa da birkaç görüş ileri sürülebilir. Bunlardan ilki belki de onun bunu en başta *emri bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker* (iyiliği emir ve kötülükten sakındırma) olarak dini bir görev addetmesi olsa gerektir. Onu İstanbul'dan Birgi'ye getiren, şeyhi Abdullah Karamanî'nin onu Birgi'ye gönderirken işaret ettiği en önemli sebep de budur. Bununla bağlantılı olarak, Birgivî'nin İslam'ın tebliğ metoduna uygun bir şekilde dini irşad vazifesine en yakınından,²² en yakınındakilerin anlayacağı dilde yazarak başlaması da bu eserin Türkçe kaleme alınmasının sebeplerinden olsa gerektir. Sosyolojik olarak da içinde yaşadığı ve bir ferdi olduğu Türk milletine karşı görev ve sorumluluk duymasından, vefa duygusuna sahip olmasından doğal bir şey de yoktur.

Onun *Vasiyetnâme*'yi Türkçe yazması, hayatını yetiştirdiği öğrenciler, yazdığı eserler, camilerde verdiği vaaz ve irşad faaliyetleri ile insanların İslam inancının vaz' ettiği şekilde dünya hayatının gerçek anlamını doğru bir şekilde kavramalarına, ona göre inanç ve amellerine istikamet vermelerine, böylece hem bu dünyada hem de ahirette kurtuluşa erenlerden olmalarına adayan bilge bir şahsiyet olmasının doğal bir sonucudur. Unutmamak gerekir ki İmam Birgivî, kassâm-ı askerîlik gibi önemli ve devlet idaresinde yükselmeye müsait bürokratik bir görevi, hatta payitaht İstanbul'da önemli medreselerde büyük müderrisler ve devlet adamlarının yakınında olmak gibi makam ve mansıbları ahireti için tehdit olarak algılamış olmalı ki o, İstanbul'dan uzakta bulunan, görece küçük bir şehir olan Birgi'ye gelmeyi seçen ve burada çeşitli zorluklara göğüs gererek ömrünü ilim ve irşad faaliyetlerine adayan gerçek anlamda bilge bir insandır. Öyle ki hayatının son on yılını yaşadığı Birgi'nin ahalisinden bir kısmının kendisine hiç de iyi

²¹ *Birgivî Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi* (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1979), s. 14.

²² eş-Şu'arâ 26/214-215.

davranmamasına²³ rağmen o, başta bu insanlar olmak üzere dünya hayatına dalarak dinin gereklerini yaşamaktan uzaklaşan tüm insanların gözlerini hakikate açmak, hayatın gerçek anlamını kavramalarını sağlamak ve böylece gerçek anlamda kurtuluşlarına vesile olmak için çalışmaya hiç ara vermemiştir. Ayrıca şu konuyu da ifade etmek gerekir ki *Vasiyetnâme*'nin Türkçesinin sadeliği ve yalınlığı, içindeki kıymetli bilgilerin yaşça büyük olsun küçük olsun, bilgi olarak farklı düzeylerde bulunan herkesin okuyup anlayabileceği bir Türkçe ile yazılmış olması bu eserin çağlar boyunca Müslüman Türk dünyasının “dini, kültür ve sosyal hayatında önemli bir yer işgal”²⁴ etmesinin ve dahi bugün bile sıkça başvurulan eserler arasında olmasının bir sonucu olsa gerektir. Hatta Birgivi'yi İslam ilimlerinde bir otorite olmaktan çok “bir dilci” olarak gören M. Cemal Sofuoğlu (1941-2013), *Türkçe* kaleme alınmış olması dolayısıyla *Vasiyetnâme*'nin Müslüman Türk toplumunda “dil birliğinin sağlanmasında büyük rol oynamıştır”²⁵ iddiasında bulunmaktadır. Bu *Risâle*'nin bir Müslümanın hayatı boyunca ihtiyaç duyacağı itikâd, ibadet, ahlâk, siyer gibi İslam inancına ait pek çok alanda bilgiyi bir arada toplayan veciz bir Türkçe eser olması,²⁶ kanaatimce, onun çağlar boyunca yaygınlaşmasının, hala da sayısız insanın inanç dünyasını aydınlatmaya devam etmesinin arka planındaki etkisini açıklar mahiyettedir.

Bunları söyledikten sonra İmam Birgivi'nin *Vasiyetnâmesine*²⁷ daha yakından bakmak bizlere bu kıymetli eserle ilgili daha müşahhas bilgi verecek, o bilge şahsiyetin hikmet dünyasını aralama imkânı sunacaktır.

²³ Ömrünün sonuna doğru onu Birgi'ye müderris olarak gönderen Ataullah Efendiye yazdığı bir mektupta Birgi'ye geldiği dokuz yıldan bu yana Birgi'nin içinden bilgili bir arkadaş bulamadığını, olanların çoğunun memleketinden olduğunu söyler... Daha sonra bir keresinde bir grup taşkın insanın evini kuşatıp içeri girmeye çalıştığını, “Bre kafir, bre kızılbaş, gel dışarı çık diye kavga ettiklerini, eşi ve oğlunun korkularından mahvolduklarını” yazmıştır. Bkz. Düzenli, “Balıkesir’li Bir Osmanlı Aydını: İmam Birgivi,” s. 235.

²⁴ M. Cemal Sofuoğlu, “Birgivi'nin Vasiyetnamesi Üzerine Bazı Düşünceler,” *İmam Birgivi Sempozyumu*, Haz. Mehmet Şeker, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), s. 73.

²⁵ Sofuoğlu, “Birgivi'nin Vasiyetnamesi Üzerine Bazı Düşünceler,” s. 77.

²⁶ Demir, “Birgivi'nin ‘Risale-i Birgivi’ Adlı Eseri Üzerine İncelemeler,” s. 197.

²⁷ Bu çalışmamızda *Birgivi Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi* (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1979) esas alınmıştır.

İmam Birgivî *Vasiyetnâmesine* İslam düşünce geleneğine uygun olarak Besmele, Allahü Teâla'ya hamd, Peygamber Efendimize, ailesine, ashabına ve diğer peygamberlere salâtü selam getirerek başlar. Ele alınan ilk konular iman esaslarıdır. Allah'a iman konusunu ve Ehli Sünnete göre her Müslümanın kabul etmesi gereken ilahi sıfatları ve fiilleri zikreder. Bunu meleklerle, kitaplara, peygamberlere iman (bunun içinde de Peygamberimizin Miracı, hanımları ve çocukları, hayatı, peygamberliği, hicreti ve vefatı, evliyanın kerametine yer verir) ve onun mahiyeti takip eder. Kabir azabının, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kıyamet alametlerinden haber verdiğinin hak olduğuna şahadet eder. Daha sonra kıyametin kopması ile birlikte haşır, hesap gibi ölümden sonra olacak belli başlı olayları anlatır. Terazi kurulup iyiliklerin ve kötülüklerin tartılması ve Cennet ile Cehennem inancına yer verir. Cehennem üzerine kurulu olan bütün insanların üzerinden geçeceği Sırat köprüsünden ve onun üzerindeki çeşitli insanların farklı hallerinden söz eder. Her peygamberin bir havzı olduğu, bizim Peygamberimizinkinin hepsinden büyük olduğu ve hepsinin bu havzlardan içeceği haberine yer verir. Cennet ve Cehennem hak olduğu, şu an mevcut ve sonsuz olduğu zikredildikten sonra Cennetlik ve Cehennemliklerin halleri kısaca anlatılır. Daha sonra Birgivî, hayır ve şer her şeyin Allahü Teâla'nın kazasıyla meydana geldiğine, O'nun olmuş ve olacak her şeyi ezelde takdir ettiğine şahadet eder ve bununla ilgili konuları kısa kısa açıklar. İman ve İslam gibi bazı kavramları tanımlar. Büyük günah işleyeninin durumu, kullara dayanamayacakları şeyin teklifi, kişinin mü'min olmasına ilişkin ikrarı konuları sırasıyla ele alınır. Kişinin son nefesteki iman durumunun bilinemeyeceği, Allahü Teâla'nın affetmeyeceği günahların neler olduğu, Allahü Teâla'nın ve peygamberlerin bildirdikleri dışında "kafir olarak ölmüştür...gider" ya da "cehennemliktir" demenin caiz olmadığı bildirilir. Bunun akabinde mest üzerine meshin caiz olduğunu; salih olsun fasık olsun her ölen mü'minin cenaze namazının kılınacağını; salih olsun fasık olsun her mü'minin arkasında namaz kılmanın caiz olduğunu; zalim de olsalar devlet reislerine kılıç çekmenin caiz olmadığını; ölü için yapılan duanın, okunan Kur'ân'dan hâsıl olan sevabın ölüye faydası olduğunu ifade ettikten sonra İmam Birgivî der ki "Evladıma ve ashâbıma, bütün âkil bâliğ olanlara vasiyyetim itikad üzere olmalarıdır. Bu itikad üzere olan hak mü'mindir. Ehl-i Sünnet ve cemaat mezhebindedir."²⁸

²⁸ *Birgivî Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 131.

Daha sonra Birgivî, her mü'minin itikadda ve amelde mezhebini bilmesinin gerekli olduğunu söyler. “İtikadda mezhebin hangisidir denirse, ehl-i sünnet ve cemaat mezhebi demelidir...Amelde mezhebin hangisidir deseler İmam-ı Azam Ebu Hanife mezhebidir demelidir.”²⁹ diyerek mezhepler hakkındaki görüşünü ortaya koymaktadır. Daha sonra “sekiz hüküm” (ahkâm-ı semâniyye) olarak adlandırdığı “Allahü Teâla'nın kitabında ve Resulullahın (aleyhisselam) hadislerinde” yer alan sekiz temel hükmü (farz, vacip, mubah, haram, mekruh, sünnet, müstehab, müfsid) kısa kısa açıklar; bunlarla ilgili ibadetlere, belli başlı fiillere, tutum ve davranışlara örnekler verir. Bu hükümlerin bir kısmının açık olduğunu ve herkes tarafından anlaşılabilirliğini, bir kısmının da kapalı olduğunu onların da anlamını ancak âlimlerin ve akıllıların anlayacağını ifade eder. İkinci gruptakilerin öğrendiklerini halka öğretmesi gerektiğini söyler. Bu gruptaki “müctehid ictihâdında yanıldı ise, mâzûr olup günah olmaz”; insanların “uyduğu imam, âlim, hata etse de” sevap kazanır.³⁰ Ebu Hanife, Şafii, Malik, İmam Ahmed, Süfyan-ı Sevri, Davud-ı Tâî vd.ne uyanların itikadda bir olduğunu vurguladıktan sonra müctehidlerin amelde bazı konularda ihtilafa düşmeleri sebebiyle ayrılıklar olduğunu açıklar. Ancak bütün bu Kur'ân ve sünnete bağlı âlimlerin yol göstericiliği ve ictihadları doğrultusunda Müslüman halkın doğru itikad ve amel üzere olması sağlanmış olduğunu söyler. Birgivî kendisinin de tabi olduğu İmam-ı Âzam Ebu Hanife (rahmetullah-ı aleyh)'in hayatı hakkında kısa bilgi verdikten sonra talebelerinden birkaçını sayar; onların da birer Hanefî mezhebi müctehidi olduğunu söyler. Daha sonra İmam Şafii hakkında kısa bilgi verir. Bu bölümü okuyucularına Hanefî olmanın ne demek olduğunu açıklayan şu cümleleriyle tamamlar: “Amelde mezhebim Ebu Hanife'dir demenin manası, Ebu Hanife'yi ibadet ve muamelatta imam edindim. Kur'ân-ı Kerim'den ve hadis-i şeriflerden anlayıp çıkardıklarımı kabul ettim. Onun ictihadı ile amel etmeyi seçtim demektir.”³¹

Birgivî bundan sonra, ahlâk düşüncesine yer vermektedir. Birgivî “Vasiyyetim odur ki mü'minler kalblerini temizlesinler”³² diyerek İslam

²⁹ *Birgivî Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 132.

³⁰ *Birgivî Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 138.

³¹ *Birgivî Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 140.

³² *Birgivî Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 141.

ahlâkında kalp temizliğinin önemine vurgu yaptığı gibi mü'minlerin kalplerini kötü duygu ve düşüncelerden temizleyerek iyi ahlâk sahibi birer insan olmalarını vasiyet etmektedir. Böylece o, İslam ahlâk anlayışının merkezine kalp temizliğini yerleştirmektedir. Bunun bir ifadesi olarak da Birgivî, inananların kalbini nasıl temizleyeceklerini, bir mü'minde bulunmaması, onun kalbinde bulunmaması gereken kötü huy ve tutumları zikrederek şöyle uyarır: “Mü'minlere sû-i zan etmekten yani, azıcık bir alamet ile bir kimsenin günah üzere ve yaramaz fiiller üzere olduğu hükmüne varmamalıdır. Bilakis mümkün oldukça doğruya yorumlamalıdır.”³³ Daha sonra yapılmaması gerektiğini düşündüğü bir takım olumsuz davranışlara işaret eder. “Dünya faydasını, ibadetle dilemek olan riyadan, bilhassa ücret ile Kur'ân-ı Kerim okumaktan çok sakınmalıdır.”³⁴ Hanefî mezhebi içinde farklı icthadlar bulunan bu konu, Birgivî'nin hayatı boyunca hassasiyetle üzerinde durduğu bir husus olmuştur. Bir başka kötü ahlâk olarak hasede işaret etmekte “Hasedden kalbi temizlemek lazımdır. Hased, elindeki nimetin kadrini bilip ondan faydalanan bir kimsenin, elindeki nimetin gitmesini istemektir. O nimet ister mal, ister ilim, ister başkanlık, ister makam, ister sıhhat ve isterse evlad çokluğu olsun.”³⁵ diyerek hasedden sakınmanın lüzumuna işaret etmektedir. Ayrıca “bunun gibi bir kimsenin nimeti gibi bende de nimet olaydı desen ve onun elinden çıkmasını istemesen buna gıpta denir. Bu güzeldir, caizdir ve mendubdur.”³⁶ sözleriyle benzer gibi görünmekle birlikte özde tamamen farklı olan iki tutumun, kötü olan hased ile iyi olan gıptanın birbirinden farkını açıkça ortaya koymaktadır. Bunu kalp temizliğinin önündeki bir diğer kötü tutum olan kibre karşı uyarı izlemektedir: “Kalbini kibirden temizlemelidir. Kibir kendini bir başkasından iyi görmektir. Şeytan sıfatıdır.”³⁷ dedikten sonra Birgivî, kibre benzerliği sebebiyle olsa gerek, “amel ve ibadetini kendinden görüp Allahü Teâla'nın tevfiik ve ihsâniyle olduğunu bilmemek ve düşünmemek”³⁸ anlamına gelen “ucub”u (kendini beğenmeyi) da kalpten çıkarılması gereken

³³ *Birgivî Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 144.

³⁴ *Birgivî Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 144.

³⁵ *Birgivî Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 145.

³⁶ *Birgivî Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 145.

³⁷ *Birgivî Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 146.

³⁸ *Birgivî Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 146.

kötü bir huy olarak kibirden hemen sonra zikretmektedir. Bu bağlamda kalpte bulunmaması gereken diğer bir kötü huy da “dünyalık için kin tutmak ve incinip kalbiyle onu sevmeyip düşmanlık etmek”³⁹ anlamındaki “hıkd”, diğer bir ifadeyle bir kimseye karşı içten içe duyulan kin, düşmanlık ve nefret duygusudur. Birgivi, mü'minin bir kişiyi zalim olduğu, fâsık ve günahkâr olduğu için sevmemesini güzel olduğunu belirtmekte Allah için kızmak yani “buğzu fillah” ile “hıkd”ı birbirinden ayırmaktadır. “Dünya sevgisi”, kaçınılması gereken bir başka kötü tutumdur. Bununla kastedilen ise, Birgivi'nin ifadesiyle, “dünyada zevk etmek istemektir, gönül verip arttırmaya çalışmaktır.” O dünyanın imtihan yeri olduğunu, zevk alma yeri olmadığını, “zevk cennette olur”⁴⁰ diyerek onun için hazırlanmanın önemini özlü bir şekilde ifade etmektedir. Birgivi kalbi temizlemek gereken huylar arasında “makam sevgisi”ni de sayar. Bundan “çok kaçmak lazımdır” der. Birgivi bir başka kötü huy olarak “tûl-i emel”den sakınılması gerektiğini belirtir. “Tûl-i emel”, dünya hazzını elde etmek amacıyla “insanın kendisi için uzun ömürlü olmayı düşünüp, çok yaşamayı sevmek” olarak ifade edilir. Diğer taraftan “çok ibadet etmek için uzun ömür istemek caiz”⁴¹ görülmüştür. Kaçınılması emredilen bir diğer kötü huy da “nefis ne isterse yiyecek, içecek, giyecek, bina, kadın... onları elde etmeye çalışmak” anlamındaki “nefse uymaktır.”⁴² Bu ahirette mü'minin pişmanlık duyma sebeplerinden biri olacaktır. Birgivi bunlardan başka kalpten çıkarılması, kalbin temizlenmesi gereken “fakirlikten korkmak”, “alkış sevmek”, “nefsinden dolayı kızmak”, “doğruya karşı inat”, “hırs ve tama”, “bahillik (mal vermek gereken yerden sakınmak)”, “zenginliklerinden dolayı zenginleri sevmek”, “fakirleri horlamak”, “başkalarının ayıbını araştırmak anlamındaki tecessüs”, “emanete hıyanet”, “yalan ve hile ile insanları aldatmak”, “ahireti unutmak” gibi kötü huyları saymaktadır. Bu bölümün sonunda Birgivi, mü'minlerin buraya kadar anlatılanların “zıddına amel etmeye çalışıp kötülükleri hakkında bildirilen delilleri düşünmekle” bu kötü ahlâklardan kalplerini temizlemesi gerektiğini söylemektedir.⁴³

³⁹ *Birgivi Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 146.

⁴⁰ *Birgivi Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 147.

⁴¹ *Birgivi Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 149.

⁴² *Birgivi Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 150.

⁴³ *Birgivi Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 150-152.

Vasiyetnâme'nin bundan sonraki bölümü “güzel ahlâka” ayrılmıştır. Kalbin kötü ahlâktan temizlenmesi vasiyet edilirken iyi ahlâk ile süslenmesi istenmektedir. Birgivî bu bölüme “sabır” ile başlar ve der ki “Belalara, mihnetlere sabretsinler; hastalık ve musibetlere katlansınlar, sızlanmasınlar; kimseye şikâyet etmesinler. Sabırla kalplerini süslesinler.”⁴⁴ Bundan sonra “bütün işlerini Allahü Teâla’ya ısmarlamak” Allahü Teâla’dan hayırlı olanı istemek anlamında “tevfiz”, “nimetlerini bilip karşılığında kulluk ve ibadet etmek” anlamında “şükür”, Allahü Teâla’dan korkmak, bununla beraber rahmetini ümid etmek anlamında “havf”, az şey ile yetinebilmek anlamında “kanaat”, kendinde olan mal, ilim ve fiilden başkalarını yararlandırmak anlamında “cömertlik”, “ibadetleri yalnız Allahü Teâla’ya yaklaşmak için yapmak” anlamında “ihlas”, sadece Allahü Teâla’ya güvenmek anlamında “tevekkül”, “kendini herkesten alçak görme” anlamında “tevazu”, hasedin zıddı olarak “başkasının iyiliğini istemek anlamında” “nasihat”, iyi niyet beslemek, “kendine yapılan kusur ve eksiklikleri affetmek” anlamında “hüsn-i zan etmek”, nefsin arzularına uymamak, “kendi ayıplarıyla meşgul olup başkalarının ayıplarını tecessüs etmemek”, kimden gelirse gelsin inat etmeyip “hakkı kabul etmek” anlamında “insaf”, kusurunu itiraf etmek zikredildikten sonra “her zaman tövbe etmelidir, günahlarına pişman olup Allahü Teâla’dan korkup bir daha günah işlememeye azim ve kastetmelidir. Kul hakkı varsa helallaşmalı, Allahü Teâla’nın hakkı varsa kaza etmeli, kefareti varsa yerine getirmelidir.”⁴⁵ diyerek “tövbe etmeyi” güzel ahlâktan saymaktadır.

Birgivî’nin bundan sonraki vasiyeti, günahlardan çok fazla sakınmak, Allahü Teâlâ’nın emirlerini yerine getirmek anlamında “takva” üzerinedir. Takvanın mü’min insanda yerleşmesi için uzuvlarını kötülüklerden koruması gerekmektedir. Birgivî o nedenle sırasıyla kulağın, gözün, elin, karnın, fercin, ayağın, dilin afetlerinden ve küfür afetlerinden sakınılması gerektiğini ayrı başlıklar altında anlatmaktadır. Bunlardan ilk olarak “kulağın afetleri”ni zikreder. O, mü’minin “yalan, gıybet ve kötü söz dinlemek” gibi nefsin ve şeytanın lezzet aldığı şeylerden kulağını koruması gerektiğini söyler. “Harama bakmak” anlamında “gözün afetleri”nden mü’mini sakındırılırken, bu bağlamda gözün afetleri sıralanır. “Göz değmesi”nin hak olduğu bildirilir. Bir sonraki başlık “elin afetleri”dir.

⁴⁴ *Birgivî Vasiyetnâmesi’nin Kâdızâde Şerhi*, s. 154.

⁴⁵ *Birgivî Vasiyetnâmesi’nin Kâdızâde Şerhi*, s. 154-165.

Buna göre mü'min “ellerini harama dokunmaktan, bir kimseyi haksız yere dövmekten, rızkını almaktan ve insan pisliği gibi aynı necis olan şeylere zaruretsiz dokunmaktan sakınmalıdır.” “Karnın afetleri” başlığı altında ise mü'minlerin “karınlarını haramdan, mekruhtan ve şüphelilerden sakınma”sı gerektiği bildirilmektedir. Birgivî, “fercin afetleri” başlığı altında ise erkeklerin ve kadınların “zinadan ve livatadan” sakınması gerektiğini belirtmektedir. “Ayağın afetleri” ile ise “izin almadan bir kimsenin mülküne girmek”, “bir kimseyi haksız yere tekmelemek” ya da bir kimsenin eşyasına izni olmadan basmak zikredilmekte, bunlardan sakınılması gerektiği söylenmektedir. “Dilin afetleri”nden söz edilirken mü'min olanın “yalan söylemekten, gıybetten, bir kimse ile dalga geçmekten, kendini övmekten, fuhuş söylemekten, bir kimseyi haksız yere dil ile incitmekten, sövmekten, verdiği sözü yerine getirmemekten ve ahdi bozmaktan” sakınması gerektiği belirtilmektedir. Dilin afetlerinin en kötüsü olarak “insanı dinden çıkararak” sözler anlamında küfür afetleri yer almaktadır. Birgivî, bu tehlikenin önemine işaret etmek için şöyle der: “Küfür söylemekten [dinden çıkararak sözlerden] çok sakınmalıdır. Bir kimse küfür söylese bütün ibadetinin sevabı gider, nikâhı varsa gider.” Daha sonra küfür sözlere örnekler verilir ve mü'min bunlardan sakındırılır.⁴⁶ Bundan sonra Birgivî'nin ahiret yoluna giren mü'minlere vasiyetleri yer alır:

“Ve dahi vassıyyetim odur ki Allahü Teâlâ'nın emrettiği şeyleri işlesinler. Kazaya kalmış namazlarını kılsınlar. Kalmış zekâtlarını versinler. Oruçlarını tutsunlar. Hac lâzım ise hac etsinler. İlmihâlini öğrenmek herkese farz-ı ayndır. Âlimlerin meclisinde bulunsunlar. İlimde ve amelde sika olanın fetvasıyla amel etmelidir. Herkesin fetvâsıyla amel etmemelidir. Simâ meclisinde bulunmamalıdır. Teganni ile zikir, ezân, Kur'ân-ı Kerim ve duâyı dinlemeyip teganniye inkâr etmelidir. Allahü Teâlâ'nın ismi anıldığı zaman, duyanlar tâzim etmelidir: Teâla ve tebârek, azze ve celle, sübhanallah, celle celalüh demekle... Resulullahın ve diğer peygamberlerin isimleri anıldığı zaman salavat getirmelidir. Kitab yazarken de yazmalı, işaretle iktifa etmemelidir. Ashâbı kirâm anıldığı zaman radiyallahu teâlâ anh demelidir. Diğer âlimler ve meşâyih anıldıklarında, rahmetullahi teâlâ aleyh demelidir.”⁴⁷

⁴⁶ *Birgivî Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 166-204.

⁴⁷ *Birgivî Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 205-211.

Bundan sonra mü'min üzerindeki bir takım haklara işaret edilir. İlk olarak "üstad hakkı" başlığı altında kendilerinden ilim öğrenilsin öğrenilmesin âlimlere, ilim ehline saygı gösterilmelidir; "her yerde rızasını gözetmelidir" der. Bundan sonra "sıla-ı rahim" başlığı altında "akrabaya sıla etmelidir. Kat'a rahm etmemelidir" demektedir. Bunun devamında "Anne ve babaya riayet etmeli, yüksek konuşmamalıdır... Günah olmayan emirlerini yapmalıdır." diyerek anne baba hakkının önemine vurgu yapmaktadır. Daha sonra "komşu hakları" ele alınmaktadır. "Komşularına riayet etmelidir. Kokulu yemek pişirince bir miktarını komşularına vermelidir. Mümkün olduğu kadar ihtiyaçlarını görmelidir. Diğer din kardeşlerini sevmelidir."⁴⁸ Bu başlık altında daha sonra mü'mini Allahü Teâla'nın rahmetinden uzaklaştıracak bazı davranışlara karşı uyarılar yer almaktadır; mü'min bid'atlerden sakındırılır. Daha sonra "faziletler" başlığı altında kuşluk namazı, evvâbîn namazı, tesbih namazı, hâcet namazı, teheccüd namazının önemine yer verilmektedir.⁴⁹ Bundan sonra çocuk terbiyesine ilişkin bazı konular yer alır. "son nefes ve ölüme dair vasiyyetler" başlığı altında ise Birgivî, son nefesini vermeden ziyaretine geleceklere vasiyetini ve ölümünden sonra yapılması gerekenleri belirtmektedir: "Hastalığım artınca iyâdetime gelen din kardeşlerim İhlâs sûresini okumayı bana hatırlatsın, telkin etsinler... Kelime-i şehâdeti telkin etsinler..." gibi isteklerini söylemekte, aynı zamanda kendi şahsında son nefesini vermek üzere olan mü'minlere yapılmasının iyi olacağı şeyleri vasiyet etmektedir.⁵⁰ Bunu ölümden sonraki durumlar takip etmektedir. "Namaz ıskatı" başlığı altında Birgivî, kendi vefatından sonra üzerinde kalmış namaz vd. ibadet borçları varsa onlar için devir yapılması vasiyetinde bulunur. Daha sonra Müslüman mezarlığında mezar kazılmasını ve mezarın nasıl olması gerektiğini anlatır. "Sonra kefen işine baksınlar" der ve kefeninin nasıl olması gerektiğini tarif eder. Kefen de hazırlandıktan sonra cenazesinin nasıl yıkanacağını anlatır. Cenazesi yıkandıktan sonra cenaze namazı hazırlıkları, namazın kılınması ve cenazenin defnine ilişkin İslam inancına uygun vasiyetlerini zikreder. Bütün bunlardan sonra mezarı başında Kur'ân-ı Kerim okunmasını ve muhtemel oruç ve yemin kefaretları verilmesini ister. Birgivî, bütün bunlar

⁴⁸ *Birgivî Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 211-216.

⁴⁹ *Birgivî Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 216-222.

⁵⁰ *Birgivî Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 225-237.

tamamlanıp cemaat mezarın yanından dağıldıktan sonra “salih ve âlim bir Müslümanın” mezarının yanında dini telkinde bulunmasını ister. Daha sonra arkasından yapılmasını ve yapılmamasını istediği şeylerle ilgili ailesine ve çocuklarına vasiyette bulunmaktadır. Bu bölümün sonunda “Bu kitâbın tasnifi takriben dokuz yüz yetmiş [hicri] yılında tamam oldu.” notu yer almaktadır.⁵¹

Ancak Birgivî'nin bundan sonra “Vasiyetlere Ek” başlığı altında her mü'minin gündelik hayatında ihtiyaç duyacağı istinca, istibra, abdestin farzları, abdestin sünnetleri, abdestin mekruhları, abdesti bozan şeyler, teyemmüm, guslün farzları, sünnetleri, guslü gerektiren haller, namaz, hayıs ve nifas gibi fihhi konulara yer verdiği görülmektedir.⁵²

Sonuç olarak, buraya kadar anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere, İmam Birgivî *Vasiyyetnâmesi*'nde bir mü'minin hayatı boyunca iyi bir insan ve Müslüman olarak yaşamasını ve bunun sonucunda hem dünya hem de ahiret mutluluğunu kazanmasını sağlayacak inanç, ibadet, ahlâk gibi dini konularda bilinmesi gerekenleri herkesin anlayacağı bir Türkçe ile kaydetmiştir. 16. yüzyılda kaleme alınmış olmasına rağmen *Vasiyyetnâme*'nin büyük çoğunluğunun bugün bile rahatlıkla anlaşılabilen Türkçe ile yazılmış olması onun zamana meydan okuyan önemini ve etkisini göstermektedir. O nedenle, yazıldığı günden bugüne *Vasiyyetnâme* nasıl Türkçe konuşan insanlar arasında Müslüman Türk toplumunun doğru inanç ve amel üzere olmasına katkı sağlamışsa, insanlarımız arasında istikamet üzere birlik ve beraberlik oluşmasında etkili olmuşsa, kanaatimizce bugün de benzer bir işlev görme güç ve enerjisine sahiptir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, İmam Birgivî'nin *Vasiyyetnâmesi* dün olduğu gibi bugün de milletimiz tarafından Ehli Sünnet inancının öğrenilmesinde herkesin müracaat edebileceği önemli bir eser olma hüviyetini korumaktadır. Ayrıca temel kaynakları Arapça bile olsa akıcı bir Türkçe ile dini konuların herkesçe açık bir şekilde anlaşılacak bir şekilde ifade edilebileceğinin yaşayan bir örneğini bizlere miras bırakmış olması nedeniyle *Vasiyyetnâme* yazarı İmam Birgivî'yi rahmetle yâd etmeyi bir borç bilirim.

⁵¹ *Birgivî Vasiyyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 238-250.

⁵² *Birgivî Vasiyyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi*, s. 254-281.

Kaynakça

Arslan, Ahmet Turan, “Vasiyetnâme,” *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2012).

Atsız, Nihal, *İstanbul Kütüphanelerine Göre Birgili Mehmet Efendi Bibliyografyası*, (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi Yayınları, 1966).

Ayni, Mehmet Ali, *Türk Ahlakçıları*, (İstanbul: Marifet Basımevi, 1939).

Bayyigit, Mehmet, “Balıkesirli Bir İslâm Âlimi İmam Birgivi Hayatı ve Eserleri,” *Balıkesirli Bir İslâm Âlimi İmam Birgivi*, ed. Mehmet Bayyigit vd., (Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2021).

Birgivi Vasiyetnâmesi'nin Kâdızâde Şerhi, (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1979).

Bozkurt, Ömer, “İslam Felsefesinde Vasiyet Kültürü: İslam Filozoflarının Vasiyetleri,” *Toplum Bilimleri*, 8/15 (Ocak 2014).

Çanakcı, Ahmet Ali, “Birgivi Mehmed Efendi'nin Hayatı, İlmî Kişiliği ve Eğitim Anlayışı,” *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 8 (2019).

Demir, Halis, “Birgivi'nin ‘Risale-i Birgivi’ Adlı Eseri Üzerine İncelemeler,” *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/2 (Aralık 2017).

Düzenli, Yaşar, “Balıkesir’li Bir Osmanlı Aydını: İmam Birgivi,” *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/4 (2000).

Gölcük, Şerafettin, “Açılış,” *Balıkesirli Bir İslâm Âlimi İmam Birgivi*, ed. Mehmet Bayyigit vd., 3 Cilt, (Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2021).

Öztürk, Said, *Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1995).

Sofuoğlu, M. Cemal, “Birgivi'nin Vasiyetnamesi Üzerine Bazı Düşünceler,” *İmam Birgivi Sempozyumu*, Haz. Mehmet Şeker, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994).

TDK Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>

Yüksel, Emrullah, "Birgivi," *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1992).

